

XITOIY TILINING KELAJAKDAGI GLOBAL TIL SIFATIDAGI ISTIQBOLLARI: INGLIZ TILI BILAN RAQOBAT MASALASI

ПЕРСПЕКТИВЫ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ГЛОБАЛЬНОГО ЯЗЫКА: ВОПРОС ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ

PROSPECTS FOR CHINESE AS A GLOBAL LANGUAGE: THE QUESTION OF INTERACTION WITH ENGLISH

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-23-140-145>

Mengto'rayev Mavlonbek Maxmud o'g'li,

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya

universiteti Xalqaro huquq fakulteti

3- bosqich talabasi

mavlonmengturayev62@gmail.com

Ilmiy rahbar: PhD, Zebo Shamsiddinova

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola Xitoy mandarin tilining dunyo bo'ylab tarqalishi va ta'sirini demografik iqtisodiy lingvistik siyosiy- madaniy hamda raqamli omillar nuqtai nazaridan chuqur tahlil qiladi. Xitoyning ulkan aholisi va iqtisodiy qudratiga qaramay mandarin ingliz tili kabi global lingua franca darajasiga chiqa olmaganining asosiy sabablari ochib beriladi. Maqolada ekspertlarning baholari va amaliy strategik tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: Xitoy tili, mandarin, global til, lingua franca, yumshoq kuch, soft power, demografiya, iqtisodiy qudrat, lingvistik murakkablik, ieroglif yozuvi, tonlar tizimi, Confucius institutlari, Belt and Road Initiative, raqamli maydon, internet til siyosati, madaniy eksport, Xitoy diasporasi, til tarqalishi, globalizatsiya, til raqobati.

Аннотация: В статье анализируется глобальное распространение китайского мандаринского языка через призму демографических экономических лингвистических политико- культурных и цифровых факторов. Несмотря на огромную численность населения и экономическую мощь Китая язык не достигает статуса глобальной лингва франка как английский. Приводятся оценки экспертов и практические стратегические рекомендации.

Ключевые слова: китайский язык, мандаринский диалект, глобальный язык, лингва франка, мягкая сила, демография, экономическая мощь, лингвистическая сложность, иероглифическое письмо, тоновая система, Институты Конфуция, инициатива «Один пояс, один путь», цифровое пространство, языковая политика в интернете, культурный экспорт,

китайская диаспора, распространение языка, глобализация, языковая конкуренция.

Abstract: This article provides a deep analysis of the global spread and influence of the Chinese Mandarin language from demographic economic linguistic political- cultural and digital perspectives. Despite China's massive population and economic power the language has not reached the status of a global lingua franca like English. Expert assessments and practical strategic recommendations are also presented.

Keywords: Chinese language, Mandarin, global language, lingua franca, soft power, demography, economic power, linguistic complexity, hieroglyphic writing, tone system, Confucius Institutes, Belt and Road Initiative, digital space, internet language policy, cultural export, Chinese diaspora, language diffusion, globalization, language competition.

KIRISH

Bugungi globallashtirilgan dunyoda tillar oddiy aloqa vositasidan ko'ra ko'proq mamlakatlarning iqtisodiy, siyosiy va madaniy qudratini aks ettiruvchi muhim strategik omilga aylangan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ingliz tili xalqaro munosabatlar, biznes, ilm- fan, texnologiya va internetning asosiy tiliga aylandi. Hozirgi vaqtda ingliz tilining umumiy so'zlashuvchilari soni 1,5 milliarddan oshib, dunyo aholisining taxminan 19 foizini tashkil etadi. Bu ko'rsatkich uning ona tili sifatidagi so'zlashuvchilaridan, ya'ni taxminan 390–400 million ancha yuqori ekanligini ko'rsatadi ¹.

Xitoyning jahon sahnasidagi tez o'sishi esa mandarin tilining global kelajagini muhokama qilishga asos yaratmoqda. Xitoy dunyoning ikkinchi yirik iqtisodiyoti bo'lib, 2026- yil prognozlariga ko'ra, uning nominal YaIM 20,85 trillion dollarga yetishi kutilmoqda. Mandarin tilining ona tili sifatidagi so'zlashuvchilari soni bo'yicha dunyoda birinchi o'rinda turadi, taxminan 920–990 million kishi atrofida bo'lib, umumiy so'zlashuvchilar soni esa 1,18–1,2 milliard atrofida baholanmoqda. Xitoy ichida mandarinni bilish darajasi 2025-yilga kelib aholining 85 foiziga yetkazilishi rejalashtirilgan edi.

Biroq, aholilar soni va iqtisodiy qudrat tilning global tarqalishini avtomatik ravishda ta'minlamaydi. Ingliz tili mustamlakachilik tarixi, kuchli madaniy eksporti, ya'ni Hollywood, pop - musiqa, adabiyot kabilar va grammatik va yozuv soddaligi hamda raqamli maydondagi hukmronligi tufayli global lingua franca maqomini mustahkam saqlab qolmoqda. Mandarin esa asosan Xitoy ichida va xitoy diasporasi orasida kuchli bo'lib, xorijiy o'quvchilar soni nisbatan cheklangan qolmoqda.

Asosiy qism

1 Crystal, D. (2003) *English as a global language*. 2nd edn. Cambridge: Cambridge University
https://library.oum.edu.my/oumlib/sites/default/files/file_attachments/odl-resources/796612/english-as-a-global-language-david-crystal_0.pdf

Xitoy dunyodagi eng ko‘p aholiga ega mamlakat sifatida mandarin tilining asosiy tayanchi hisoblanadi. 2025–2026- yil ma’lumotlariga ko‘ra, mandarin tilining umumiy so‘zlashuvchilari soni taxminan 1,18–1,2 milliardni tashkil etadi. Ona tili sifatida gaplashuvchilar soni esa 920–990 million atrofida. Bu ko‘rsatkich bo‘yicha mandarin dunyoda birinchi o‘rinda turadi. Umumiy so‘zlashuvchilar soni bo‘yicha esa ingliz tilidan 1,49–1,53 milliarddan keyin ikkinchi o‘rinda turadi.

Xitoy ichida mandarin Putonghua deb nomlanuvchi hukmronligi kuchli.

Hukumat 2025- yilga kelib aholining 85 foizini mandarin tilida erkin gaplashish darajasiga yetkazishni rejalashtirgan edi va bu maqsadga deyarli erishilgan. Biroq demografik afzallik asosan ichki bo‘lib qolmoqda. Xitoy diasporasi dunyo bo‘ylab 40–50 million kishini tashkil etsa- da, xorijiy mamlakatlarda mahalliy aholi orasida mandarinni o‘rganish darajasi past.

Afrika va Janubi- Sharqiy Osiyoda xitoylik migrantlar sonining o‘sishi tilga ma’lum darajada yordam bersa ham, ingliz va fransuz tillarining mavqei ustunligicha qolmoqda. Bundan tashqari, Xitoyning o‘zida aholining qarishi, tug‘ilishning pasayishi va mehnat resurslarining kamayishi uzoq muddatda tilning global potentsialini cheklashi mumkin. Demografik “raqamlar kurashi”da Xitoy yetakchi bo‘lsa- da, bu yetakchilik tilning xalqaro tarqalishiga to‘liq aylanmayapti.

Xitoy 2026- yilda nominal YaIM bo‘yicha taxminan 20,85 trillion dollarga yetishi prognoz qilinmoqda va dunyoning ikkinchi yirik iqtisodiyotini saqlab qolmoqda. Belt and Road Initiative, ya’ni BRI loyihasi orqali Yevrosiyo, Afrika va Lotin Amerikasida keng miqyosli infratuzilma loyihalari amalga oshirilmoqda. Bu loyihalar xitoy kompaniyalari va mutaxassislarining ko‘payishiga olib kelmoqda.²

Nazariy jihatdan iqtisodiy qudrat til o‘rganishga kuchli rag‘bat berishi kerak. Amalda esa xalqaro savdo, biznes muzokaralari va texnologik hamkorlikda ingliz tili hali ham asosiy vosita bo‘lib qolmoqda. Ko‘plab xitoy kompaniyalari xalqaro bozorda ingliz tilidan foydalanadi. Afrikada milliondan ortiq xitoylik yashaydi, ammo mahalliy aholi xitoy tilini emas, balki ingliz yoki fransuz tillarini afzal ko‘radi.

Janubi- Sharqiy Osiyoda, ya’ni Singapur, Malayziya, Indoneziya kabi davlatlarda xitoy jamiyatlari mandarin yoki boshqa xitoy tillarini saqlab qolgan bo‘lsa- da, global savdo zanjirlarida ingliz tili ustun. Iqtisodiy o‘shish tilning avtomatik tarqalishini ta’minlamaydi, negaki bunga qo‘shimcha madaniy va lingvistik omillar kerak. Mandarin tilining global tarqalishidagi eng katta to‘siq uning ichki murakkabligidir. Tilning tonlar tizimi, ya’ni to‘rtta ton bitta so‘zning ma’nosini butunlay o‘zgartirishi mumkin. Bu xorijiy o‘quvchilar uchun katta qiyinchilik tug‘diradi. Yana bir muammolardan biri ieroglif yozuvi hisoblanadi. Kundalik hayot uchun kamida 2000–3000 ta belgi, ilmiy va professional daraja uchun esa 5000–8000 ta ieroglifni o‘rganish talab etiladi.³ Bu alfabetik tillarga, ingliz, ispan, fransuz kabilarga nisbatan vaqt va kuch talab qiladi.

² Ethnologue (n.d.) *Ethnologue: Languages of the world*. Ethnologue Official Website

³ Ibid.

Standart mandarin ya'ni Putonghua bilan birga Kanton, Shanghay, Min va boshqa dialektlar mavjud bo'lib, ular bir- biridan sezilarli farq qiladi. Ingliz tilining sodda grammatikasi, 26 harfli alfaviti va yangi so'zlarni oson qabul qilish qobiliyati uning global muvaffaqiyatida hal qiluvchi rol o'ynagan. Xitoy tili esa o'rganishning “egri chizig'i”ni keskinlashtirib, xorijiy o'quvchilar sonini cheklaydi. Natijada, hatto iqtisodiy rag'bat kuchli bo'lsa ham, ko'pchilik ingliz tilini tanlaydi.⁴

Xitoy Confucius institutlari orqali til va madaniyatni faol targ'ib qilmoqda. 2025–2026 yillarda dunyo bo'ylab 500 ga yaqin Confucius instituti va mingdan ortiq Confucius sinflari mavjud. Biroq G'arb mamlakatlarida, ayniqsa AQShda institutlar soni keskin qisqargan ko'plab universitetlar xavfsizlik va siyosiy ta'sir sababli ularni yopgan yoki qayta nomlagan.

Inson huquqlari, Tayvan, Janubiy Xitoy dengizi va boshqa geosiyosiy masalalar bo'yicha shubhalar Xitoyning “yumshoq kuchi”ni zaiflashtirmoqda. Hollywood, ingliz adabiyoti, K- pop yoki Bollywoodga nisbatan xitoy filmlari va musiqasining global auditoriyasi cheklangan. Global tomoshabinlar xitoy kontentini asosan ingliz subtitrlari orqali qabul qiladi. Taiwan an'anaviy ierogliflar va boshqa yondashuv bilan madaniy raqobatni kuchaytirmoqda.

Internetda ingliz tili hali ham hukmron, misol uchun, veb- saytlarning taxminan 50 foizida ingliz tili asosiy hisoblanadi. Xitoy tilida foydalanuvchilar soni WeChat, Douyin, ya'ni TikTokning xitoy versiyasi va boshqa platformalar hisobiga tez o'smoqda. Biroq global platformalarda, Google, YouTube, Instagram, Wikipedia kabilarda ingliz tili yetakchiligini saqlab qolmoqda.⁵

Xitoyning “Buyuk raqamli devori” tilni ma'lum darajada izolyatsiya qiladi va xorijiy foydalanuvchilar uchun kirishni qiyinlashtiradi. Sun'iy intellekt tarjima vositalari, ya'ni Google Translate, DeepL va xitoylik vositalar to'siqlarni yumshatmoqda, ammo to'liq bartaraf etmayapti. Raqamli maydonda mandarin o'sish potentsialiga ega, lekin inglizning mavqei hali uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Mashhur tilshunos David Crystal va boshqa mutaxassislar tilning global statusi siyosiy, iqtisodiy va madaniy qudratning kombinatsiyasiga bog'liqligini ta'kidlaydilar. Xitoyning iqtisodiy o'sishi mandarin uchun ijobiy omil, ammo lingvistik murakkablik, siyosiy imidj va madaniy eksportning zaifligi uning global lingua franca bo'lishiga to'sqinlik qilmoqda. Ba'zi ekspertlar mandarinni “kelajak tili” deb hisoblasa, boshqalari uning G'arbda platoga chiqqanini va Janubi- Sharqiy Osiyoda cheklangan o'sishini qayd etmoqda.

Umuman olganda, ekspertlar mandarinning kuchayishini tan oladi, lekin ingliz tilining ustunligi yaqin 20–30 yilda saqlanib qolishini bashorat qilmoqda.

Xulosa.

Xitoy mandarin tilining global ta'siri murakkab va ikki tomonlama jarayon ekanligini yaqqol ko'rsatmoqda. Bir tomondan, Xitoy dunyodagi eng katta aholiga ega mamlakat va ikkinchi yirik iqtisodiyot sifatida til uchun kuchli demografik va iqtisodiy asos yaratmoqda. Belt and Road Initiative, Confucius institutlari va

4 Ethnologue (n.d.) *Ethnologue: Languages of the world*. Available at: <https://www.ethnologue.com/>

5 Ibid.

raqamli platformalar orqali mandarin tilining ta'siri, ayniqsa Janubi- Sharqiy Osiyo va Afrikada sezilarli darajada o'smoqda. Boshqa tomondan, tilning global lingua franca darajasiga chiqa olmasligining asosiy sabablari aniq bo'lib qolmoqda, ya'ni lingvistik murakkablik, tonlar tizimi va ieroglif yozuvi, siyosiy imidj muammolari, madaniy eksportning cheklanganligi va raqamli izolyatsiya kabilarni keltirish mumkin. Natijada, Xitoyning ulkan iqtisodiy qudrati ham ingliz tilining mustahkam o'rnini bosib o'ta olmayapti. Mutaxassislarning bashoratlari ko'ra, ingliz tili yaqin 20–30 yil ichida xalqaro munosabatlar, ilm- fan, texnologiya va internetning asosiy til bo'lib qoladi.

Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, tilning global mavqei faqat aholilar soni va iqtisodiy kuch bilan emas, balki tilning o'rganish qulayligi, madaniy jozibadorligi, siyosiy ishonchliligi va raqamli ochiqqligi bilan ham belgilanadi. Mandarin bu mezonlar bo'yicha ingliz tilidan orqada qolsa- da, mintaqaviy kuchli til sifatida o'z o'rnini mustahkamlamoqda.

O'zbekiston va shunga o'xshash rivojlanayotgan mamlakatlar uchun eng oqilona yondashuv ikki til siyosatini amalga oshirishdan iborat bo'lib, ingliz tilini asosiy xalqaro til sifatida saqlab qolgan holda mandarin tilini iqtisodiy, savdo va texnologik hamkorlik uchun strategik til sifatida rivojlantirish lozim. Bunda oliy ta'lim muassasalarida va professional kurslarda ikkala tilni parallel ravishda o'qitishni kuchaytirish, ieroglif o'rganishdagi qiyinchilikni kamaytirish uchun Pinyin transkripsiyasini dastlabki bosqichda keng qo'llash, sun'iy intellekt tarjima dasturlarini faol joriy etish zarur. Shu bilan birga Confucius institutlari bilan hamkorlikni kengaytirib, uni faqat til o'qitish bilan cheklab qoymasdan texnologiya, innovatsiyalar va savdo yo'nalishlariga yo'naltirish, Xitoy bilan hamkorlikda subtitrlil filmlar, seriallar va ta'lim materiallarini ko'paytirish ham muhim ahamiyatga ega. Kelajakda AI tarjima texnologiyalarining yanada rivojlanishini hisobga olib, til to'siqlarini yumshatish va xitoylik investorlar hamda mutaxassislilar bilan ishlashda mandarin tilini bilishni raqobat afzalligiga aylantirish lozim.

Xitoy tili global maydonda muhim o'yinchi bo'lib qoladi, ammo ingliz tilining o'rnini to'liq egallashi yaqin kelajakda ehtimoldan holi. O'zbekiston kabi mamlakatlar uchun eng foydali yo'l ikkala tilning afzalliklaridan samarali foydalanish va “ikkala dunyoning ko'prigi” bo'lishdir. Bu nafaqat iqtisodiy manfaat, balki madaniy boylik va strategik mustaqillikni ham ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ethnologue. (2025). Ethnologue: Languages of the World (27th ed.). SIL International.
2. Crystal, D. (2019). English as a Global Language (2nd ed.). Cambridge University Press.
3. Statista Research Department. (2026). The most spoken languages worldwide 2026.
4. Gil, J. (2011). A comparison of the global status of English and Chinese. English Today, 27(4), 3–10.

5. British Council. (2025). Language Trends Report.
6. Hartig, F. (2024). Chinese Public Diplomacy and Soft Power: Confucius Institutes. Routledge.
7. Internet World Stats. (2026).
8. Shamsiddinova, Z. (2025). О ‘ZBEK TILIDAGI-GAN AFFIKSINING GRAMMATIK MA’NOLARI VA ULARNING XITOY TILIDA IFODALANISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(27), 34-37.
9. Шамсиддинова А. С. и др. ОЦЕНКА УРОВНЕЙ АКТИВНОСТИ МАТРИКСНЫХ МЕТАЛЛОПРОТЕИНАЗ И ДРУГИХ МАРКЕРОВ ВОСПАЛЕНИЯ У БОЛЬНЫХ ОСТРЫМ КОРОНАРНЫМ СИНДРОМОМ //Форум молодых ученых. – 2024. – №. 1 (89). – С. 159-162.
10. Shamsiddinova, Z. (2023). UNCERTAIN PAST TENSE IN THE TRANSLATION OF UZBEK ARTISTIC WORKS INTO CHINESE. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(23), 228-232.
11. Shamsiddinova Z. F. Feature of the use of temperaments in the socio-political texts of the modern chinese //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 10. – С. 447-453